

ЛІТЕРАТУРНИЙ СКЕПТИЦИЗМ: ДОКСА І / АБО НОСТАЛЬГІЯ

Мірошниченко Л.Я. Проекції скептицизму в сучасному британському романі: генеза, традиції, поетика / Наук.редактор – Т.В. Михед.– Київ : Генеза, 2015.– 384 с.

Серед переконливих свідчень активного та свідомого входження української гуманітаристики початку ХХІ ст. в європейський науковий та культурний простір варто враховувати глибокий інтерес сучасних дослідників до різних аспектів духовно-історичного досвіду країн Західної Європи та Америки. Від 1990-х рр. і дотепер вітчизняних філософів та психологів, лінгвістів, перекладачів, літературознавців притягує, серед інших сфер гуманітарної думки, епістемологічний контекст та літературний ландшафт Великої Британії. У діяльності провідних філологічних шкіл Києва, Львова, Дніпропетровська, Чернівців, Запоріжжя це позначилося, зокрема, у виборі й успішному захисті численних дисертаційних тем у царині англістики. Крім розширення спектра репрезентативних імен класичної та посткласичної британської словесності, дисертанти залучають до оцінки знаних шедеврів чи відносно недавніх літературних здобутків нові методологічні підходи. Дослідники сміливо звертаються до менш актуалізованих на пострадянських теренах напрямків філософської думки, зв'язок із якими сприяє успішній інтеграції у вітчизняних наукових практиках менш знаних мистецьких і теоретичних феноменів.

Саме в такій дослідницькій практиці закорінений синергетичний проект О. Бандровської “Антропологічний дискурс англійського модерністського роману”. Свій досвід евристичної концептуалізації сучасної британської романної прози своєрідно й творчо обстоює Л. Мірошниченко в монографії “Проекції скептицизму в сучасному британському романі: генеза, традиції, поетика”. Л. Мірошниченко переконливо репрезентує контексти вивчення літературного скептицизму як актуальної проблеми англійського, але притаманного й іншим європейським культурним практикам суспільного та духовного досвіду. Авторка доводить зростання наукового інтересу до феномену скептицизму на зламі ХХ-ХХІ ст., визначає вектори наукового пошуку генези літературного скептицизму як на рівні вертикального контексту проблеми, так і в колообігу гуманітарних проблем нашого часу.

У вступі вичерпно охарактеризовано евристичне завдання роботи: серед розмаїтих форм літературного скептицизму виокремити й вивчити ті мисленнєві практики та процеси образотворення, які мають вирішальне значення у визначенні специфіки

англійськості на черговому етапі переходу цієї національної культури до нових форм романного мислення. Феномен скептицизму, в якому дослідниця вбачає передумову творчості обраних до розгляду авторів, а згодом послідовно розгортає його художню реалізацію на прикладі поданих романних текстів, зумовлений у британському контексті не лише глобальною тенденцією постмодерністської недовіри до великих наративів минулого. Літературний скептицизм у новітньому британському романі, за Л. Мірошниченко, являє собою особливу форму переходу від біполярних парадигм (модернізм vs постмодернізм; постмодернізм vs пост-постмодернізм; чоловіче vs жіноче; віра vs безвір'я) до поліваріативних художньо-стильових систем. Присутність скептичного дискурсу в обраних до розгляду художніх текстах, за нашим переконанням, зумовлює в їх літературознавчій інтерпретації можливість переходу від догми до докси. Для скептика, зокрема й перейнятого проблемами літературної практики, ущербність Догми не потребує коментарів, тоді як поняття Докси – тобто знання, що хоч і не має остаточних підстав вважатися істинним, але гідне довіри, – сугестує

евристичний образний потенціал літератури другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Актуальність звернення до таких категорій, як скептичний дискурс очевидна в епоху інформаційного вибуху та зміни культурних віх, а розмаїття засобів його актуалізації спрямовує дослідницю до місткого поєднання у праці аналітичного та генералізуючого підходів.

Новизну центральної проблеми дослідження potwierджує також те, що у вітчизняній філософії переосмислення скептицизму в умовах антропологічного повороту початку третього тисячоліття тільки починається, а в літературознавчій практиці до початку рецензованого проекту скептицизм у нас фігурував хіба що як маргінальний чинник. Настав час виправити цей дисбаланс у сприйнятті британської літератури та напрямків її розвитку.

Методологічне обґрунтування поняття літературного скептицизму у рецензованій монографії має два вектори. У першому розділі авторка відстежує концептуалізацію феномену скептицизму у філософії від античності до сучасних інтердисциплінарних студій (О. Монжен та ін.), аби врахувати *уроки філософії* у власній розробці епістемологічного (при)значення поняття. Наголосимо сугестивний, творчий характер викладу в цих підрозділах – в усіх відтворених Л. Мірошниченко культурологічних нарисах філософії скептицизму йдеться не про формування жорсткої матриці, яку згодом “накидатимуть” на художні тексти, а про вибудову діалогічної моделі оцінок людини та світу – від Сократа до неподоланного сумніву Е. Сьорана, з постійним перегуком між філософією та мистецькими практиками з одного боку, та між формами філософських суджень на різних етапах, з другого. У розділі другому “Витоки літературного скептицизму у Великій Британії” поставлено проблему присутності скептицизму в ідентичності англійців, яку авторка так само розглядає крізь призму культурологічних поглядів, у творчому зіставленні суджень про основи англійської ідентичності знаного письменника Дж. Фаулза в його есе “Бути англійцем, а не британцем”, а також у практиці відомого історика англійської

літератури та критика К. Г'юїтт. Контрапункт прикладів та свідчень про розвій літературного скептицизму в англійській літературі від Шекспіра до нашого часу вибудовано майстерно та переконливо.

Третій розділ “Таксономія сучасного літературного скептицизму” містить найбільше матеріалу, і саме в ньому розкривається значення чотирьох напрямів сучасного літературного скептицизму, що їх запропонувала дисертантка – епістемологічний, релігійний, феміністичний та моральний. Проаналізовано тут докладно десять романів (інші присутні як контекстне тло), у кожному фрагменті подано також рецепцію творів, активно використовується не лише герменевтичний, а й зіставний підходи до аналізу окремих текстів.

Змістовний текст монографії Л. Мірошниченко в окремих пунктах проковує рецензента до дискусії. Утім, якщо наш горизонт очікувань іноді руйнується, то в дискурсі роботи вже закладено спонуки до розширення читацької свідомості. Так, на ранньому етапі формування концепції виникали серйозні сумніви стосовно доречності розгляду в праці про англійський роман явища “релігійного скептицизму”. Підрозділ “Секуляризація як теорія” в першому розділі знімає цю суперечність на проблемному рівні, а згодом аналітика “Шпиля” У. Голдінга й двох текстів Д. Лоджа, влучно прочитані в заданому плані біблійні алюзії “Вотерленда” Гр. Свіфта, “маятник віри” Дж. Барнса закріплюють для реципієнта “завойовані” дослідницею рубежі. Якщо спершу й виникало питання, наскільки доречний аналіз поезії Ф. Ларкіна серед корпусу романних текстів, то цю дилему вирішують контекстні вкраплення поетичних текстів (включно з поезією Ліни Костенко). Цілком вірогідно, що цей експеримент дисертантки в царині міжродової взаємодії знайде продовження в інших літературно-критичних розвідках.

Елементи дискусійності зустрічаємо також і у матеріалі четвертого розділу “Нескептичний” полюс у сучасному британському романі: стратегії

реалізації”. Стратегія для позиціонування літературного скептицизму обрана в ньому правильно, адже в системі сьогодишнього плюралізму цілком логічно задуматися над тим, наскільки впливова ця тенденція в англійському романі чи культурі загалом. В аргументації авторки монографії літературний скептицизм і “нескептичний полюс” найкраще корелюють там, де їх взаємодія / діалог відстежені в межах доробку одного автора: так, скептичне й нескептичне виокремлені в задумі “Альфреда та Емілії” Д. Лессінґ; є скептичний Ґолдінґ, – але не випадково у поетиці його “Паперових людей” розкрито епіфанічний досвід. Інтерпретація “нескептичної ностальгії” все ж викликає деякі сумніви. У пізньому романі “Альфред та Емілія” такий модус безумовно присутній, але гра з фактуальним та фікційним вочевидь пом’якшує, якщо загалом не нейтралізує цей чинник, бо додає оповіді, на нашу думку, не так “нескептично ностальгійний”, як іронічний вимір

Монографія Л. Мірошниченко знаменує собою певний новий етап у розвитку історії та теорії роману в українській англістиці. На прикладі цього видання вітчизняна академічна громада продовжує апробувати нову для наших теренів форму здобуття наукового ступеня, за якою саме ґрунтовна монографія з теми дисертації, крім інших публікацій, презентує магістральну концепцію роботи та аргументи на її захист. У зв’язку з цим особливої ваги

набирає чинник дотримання вимог до тексту такого рівня. Можемо підсумувати, що в рецензованій монографії уповні виконані дослідницька мета й завдання. Теоретичний та аналітичний матеріал подані системно, аргументація завершена на рівні розділів, висновків до них та висновків до всієї праці. Науковий стиль монографії Л. Мірошниченко повністю відповідає вимогам дисертаційного дискурсу (зокрема, стислі та змістовні переходи від одного пункту аргументації до другого, переконлива крос-референція між аналізованим текстом і контекстом, художнім і публіцистичним ресурсами творчої свідомості).

Концепція літературного скептицизму в рецензованій праці поглиблює розуміння філософсько-естетичної природи аналізованих текстів. Крім того, це поняття намічає нові перспективи вивчення досвіду англійського роману межі ХХ-ХХІ ст., адже спрямовує читачів до переосмислення багатьох заскнілих стереотипів стосовно його парадигми – серед них і так звана його “традиційність”, “непослідовність” у відтворенні природи й розвитку генераційних конфліктів чи закиди стосовно квазіекспериментального характеру британського літературного постмодернізму. Праця української дослідниці завдяки металітературній енергії скептицизму уможлиблює пошук Докси в британському романі, тобто такого знання про людину та світ, якому можна довіряти.

*Наталія Жлуктенко
м. Київ*

Отримано 9 лютого 2016 р.